

UUTTA

SUOMI TOISENA KIELENÄ -OPETUKSEEN

Hannele Dufva, Pirkko Muikku-Werner ja Eija Aalto *Mämmin ja makkaran maa. Kulttuuritietoa meille ja muille.* Kielikeskusmateriaalia 105. Korkeakoulujen kielikeskus, Jyväskylä 1993. 163 s. ISBN 951-34-0195-2.

Yrjö Lauranto, Aira Parviainen ja Päivi Rainò *Kiva nähdä. Puhutun kielen harjoituksia.* Finn Lectura, Helsinki 1994. 116 s. + äänite. ISBN 951-8905-78-9.

TAVAT TUTUIKSI

Jo pari vuotta on suomea uutena kielenä opettavien — ja toivottavasti äidinkielen ja muidenkin aineiden opettajien — käsikirjastossa ollut kulttuuriopetukseen tarkoitettu teos *Mämmin ja makkaran maa*. Sen tekijät Hannele Dufva, Pirkko Muikku-Werner ja Eija Aalto ovat laatineet opetusmateriaalin kokoamalla omia havaintojaan suomalaisuudesta teksti- ja harjoituskokoelmaksi, jonka tarkoitus on innostaa opettajia ja oppijoita pohtimaan tapakulttuurin eroja ja yhtäläisyyksiä ja auttaa tiedostamaan vuorovaikutuksen onnistumiseen vaikuttavia käyttäytymissäantöjä ja ilmaisutapoja. Kirja tarjoaa myös valmiita keskustelutehtäviä ja muita harjoituksia tuntikäyttöön.

Materiaalin tavoitteet esitellään laajahkossa Saatteeksi-luvussa, jossa taustaksi käsitellään kulttuurienvälistä viestintää yleisesti. Tekijöiden johtoajatuksena on se, että kulttuurin opetus ei ole yksisuuntaista faktatietojen tai etikettiohjeitten jakamista, vaan dialogia, »merkitysneuvotteluja». Näissä neuvotteluissa täytyy tunnustaa myös se, että uusien ajattelutapojen ymmärtäminen ja ennakkoluulojen hälveneminen vaatii aikaa. Niinpä tekijät toivovat oppimateriaalistaankin, että se otetaan »pitkäaikai-

seksi kumppaniksi yhteisymmärryksen löytämisen tiellä».

Mitä eväitä teos matkalle tarjoaa?

Aluksi pohditaan kulttuurien kohtaamisessa vaikuttavia stereotypioita ja niiden suhdetta todellisuuteen, puhekulttuurin ja nonverbaalisen viestinnän ilmiöitä ja suomalaisten ja muiden elämänarvoja. Toinen luku esittelee suomalaisen identiteetin historiallisia taustoja, kaupungistumisen tuomia muutoksia ja tietä kansainvälistymiseen; yhtenä aiheena on suomalaisten oma kuva. Luvussa Suomen heimot kerrotaan, millaisilla vitseillä naapureiden kustannuksella irvistellään ja millä tavalla eri heimojen edustajia on totuttu kuvailemaan. Ilahduttavasti tässä yhteydessä viitataan eri seutujen ihmisiä kuvanneisiin kirjailijoihin. Heimoerot vievät ajatukset myös murteiden statuseroihin ja yleensä murteisiin ja niiden asemaan.

Muita alakulttuureja kuin mainitut paikalliskulttuurit kirjassa ei esitellä, mutta suomen kieltä käsittelevässä luvussa ovat esillä myös Suomen vanhat ja uudet kielivähemmistöt. Muuten tässä luvussa sivutaan lyhyesti mm. suomen sukukieliä, lainasanoja, kirjakielen historiaa ja puhutun ja kirjoitetun kielen eroja. Aihepiiriin liittyvisä tehtävissä päästään keskustelemaan vaikkapa siitä, millä perusteella jokin kieli tun-

tuu kauniilta tai rumalta, mitä nimenanto-
perusteita eri maissa on, miten kielen sanas-
to heijastaa kulttuuria, jossa eletään, tai sii-
tä, kumpi eri kulttuureissa painaa enemmän,
puhuttu vai kirjoitettu sana. Hauska kieli-
harjoitus on esimerkiksi hyvän nimen kek-
siminen muutamalle eri alan yritykselle.

Tekijät ottavat puheeksi myös tutut väit-
teet suomen kielen vaikeudesta. Oppimis-
vaikeuksia aiheuttavien seikkojen pikku
luettelossa (s. 62) on uusimpana yksityisen
sanan taivutusmuotojen teoreettinen mää-
rä; tämä tietokoneajan tieto saattaa jopa li-
sätä kauhua, ellei opettaja selvitä itselleen
ja oppilailleen, mistä on kysymys. Millä
tahansa kielikurssilla on hyödyllistä kes-
kustella siitä, mikä kaikki vaikuttaa kielen
oppimiseen. Avuksi tähän tekijät ovat laa-
tineet luettelon kysymyksistä, joiden avul-
la voi tiedostua omasta oppimisprosessis-
taan (s. 64).

Kielikysymysten jälkeen kirjassa mie-
titään mies- ja naiskuvaa mm. kirjallisuus-
näytteiden, sananlaskujen ja muiden il-
mausten valossa ja valotetaan sukupuolten
yhteiselämää: miten solmitaan kontakteja,
millainen on perhe, millaisia roolit, miten
tasa-arvo toteutuu. Seuraava luku on omis-
tettu suomalaisille sankareille. Heitä ovat
sotien ja politiikan merkkimiehet, urheilu-
idolit, korkeakulttuurin nimet, nykyjulkiki-
set ja fiktiiviset sankarihahmot Kalevalas-
ta television sarjafilmiin henkilöihin ja sa-
tuolentoihin, unohtamatta tietenkään Joulu-
pukkia (jonka yllättävän nimen tausta olisi
ollut syytä selittää). Tästä luvusta tuntuu
aukeavan toimintamahdollisuuksia luke-
mattomiin suuntiin: voi järjestää tietokilpai-
luja, analysoida suomalaista rakkautta, kat-
soa mitä saa kieltä ymmärtämättä irti tele-
visiosarjan henkilöiden suhteista, vertailla
nuorten idoleita jne.

Luku Suomalaista arkea ja juhlaa esit-
telee ytimekkäästi tärkeimmät kalenteri- ja
perhejuhlamme. Tekstit ovat tiiviitä tietopa-

ketteja; opettajalle ne antavat hyvän pohjan
elävöittävään kertomiseen ja havainnollis-
tamiseen, itsekseen lukeva kielenoppija taas
voi niiden avulla etukäteen valmistautua
kokemaan jonkin juhlan tai koota jälkeen-
päin kokemuksistaan kokonaisuuden. Tästä
luvusta löytää myös tarpeelliset fraasit
onnitteluun, surunvalitteluun ja eri juh-
lapäivien tervehdyksiin.

Juhlien vastapainoksi kirjassa käsitel-
lään myös arkea, työntekoa, työn ja eri
ammattien arvostusta. Suomeen asettuvaa
maahanmuuttajaa hyödyttää tieto työelä-
män auktoriteettirakenteesta, mutta yhtä
tärkeää olisi varmasti ollut esimerkiksi jär-
jestötoiminnan esittely; siihen kirjassa vain
viitataan ohimennen vapaa-ajan harrastus-
ten yhteydessä.

Kirjan viimeinen luku on Maassa maan
tavalla. Siinä korostetaan — kirjan hengen
mukaisesti —, että käyttäytymissääntöjen
opettelua tärkeämpää on valmius uusien
tapojen kohtaamiseen. Uusiin tapoihin tör-
mätään uudessa kulttuurissa esimerkiksi,
kun mennään vieraisille tai ravintolaan;
valmentaessaan näihin tilanteisiin tekijät
muistuttavat mm. täsmällisyydestä, kerto-
vat todennäköisestä tarjoilusta, neuvovat,
miten voi tarvittaessa kieltäytyä saunakut-
susta, tanssista tai tyrkytetystä alkoholista.
Suomalaisten juomatapojen kuvaaminen-
kin on aiheellista, onhan monille vieraille
kertynyt niistä havaintoja tai kuulopuheista
saatua tietoa. — Maassa maan tavalla -luku
opettaa myös keskustelun kieltä, ilmauksia,
joilla pääsee alkuun, voi esittää mielipiteen-
sä, ilmaista olevansa samaa tai eri mieltä
jne. Muistutetaan myös siitä, että puheen-
vuorojen välillä voi olla taukoja ja että kes-
keyttämisestä ei pidetä kohteliaana. Kirjoit-
tajat hälvettävät myös joidenkin ulkomaa-
laisten pelkoa suomalaisten hiljaisuutta,
puhumattomuutta kohtaan selittämällä, että
suomalaiset haluavat yleensä kunnioittaa
toisten ihmisten yksityisyyttä ja rauhaa.

▷

Kirjassa on runsaasti harjoituksia, sekä jokaisen aihepiirin yhteydessä että lisäosassa kirjan lopussa. Tekijöiden mukaan tehtävä- ja harjoitusehdotukset on laadittu periaatteella »jokaiselle jotain», ja jo nopea silmäily saakin vakuuttuneeksi siitä, että niistä löytyy erilaisille kohderyhmille ja erilaisiin opetustyyliihin sopivaa aineistoa, etsiipä opettaja apua kulttuurikysymysten pohdiskeluun, maantuntemuksen lisäämiseen, roolileikkeihin tai kielentuntemuksen kehittämiseen. Laatijoiden kekseliäisyys innostaa käyttäjäkin ideoimaan lisää tai soveltamaan harjoituksia esimerkiksi kielioppiseikkojen opetukseen.

Kirjan tekstejä ei ole tarkoitettu varsinaisesti kielenopiskelijan lukuteksteiksi — edistyneille ne tietysti sopivat siihenkin tarkoitukseen —, ja siksikään kirjaan ei ole laadittu tavanomaista sanastoa. Tekstien yhteydessä olevat pienet sanaluettelot ovat virikkeitä, eräänlaisia muistilistoja. Niinpä esimerkiksi luettelo Sotien sanastoa (s. 83) synnyttää monia assosiaatioita sota-ajan kokeneiden mielissä ja voi toisaalta antaa kiintopisteitä niille, jotka haluavat opiskella tuon ajan historiaa. Vaikkapa Rahasanastoa (s. 124–125) taas olisi oivallinen lähtökohhta määritelmien laatimisen harjoitteluun tai debattiin elämäntavoista. Sanaluetteloihin on koottu erityisesti sanakirjoista löytymätöntä ja usein affektiivista sanastoa. Siitä, millaisiin yhteyksiin mikin ilmaus sopii, voidaan tunneilla keskustella.

Voi pohtia, olisiko kirjassa tarpeen asiahakemisto. Kirja on kyllä sen verran ohut, että tekstien väliotsikoiden avulla löytää etsimänsä aihepiirin — miksi muuten väliotsikoita ei ole alun sisällysluettelossa? — mutta kulttuurimme ilmiöitä vasta opiskeleva ei aina voi tietää, mihin aihepiiriin jokin hänen kohtaamansa käsite kuuluu, ja voisi hyötyä hakemistosta. Toisaalta asiahakemistosta paisuisi kirjan asiarunsauden takia helposti pienoissanakirja!

Tekijöitä on kiitettävä siitä vaivannäöstä, että he ovat jokaiseen lukuun koonneet kirjallisuusluettelon, jonka avulla lukija saa halutessaan lisätietoa. Kukin lukija voi tietenkin täydentää luetteloja. Itselleni sattui silmään, että juhlia käsittelevässä luvussa ei mainita Sirpa Karjalaisen, Teppo Korhosen ja J. U. E. Lehtosen teosta Uusi ajantieto (WSOY, 1. painos 1989), ei liioin Kustaa Vilkun klassikkoa Vuotuinen ajantieto (Otava, esim. 6. painos 1979; Mämmin ja makkaran maan kirjoittamisen jälkeen on ilmestynyt valokuvien kuvitettu laitos v. 1994). Kansatieteellisestä kirjallisuudesta on mukana Toivo Vuorelan Suomalainen kansankulttuuri, mutta ei Ilmar Talven Suomen kansankulttuuri (SKS, kolmas, tarkistettu ja täydennetty painos 1990). Myöskään Leea Virtasen kansanperinnekirjoja ei ole mainittu.

Kuvitukseltaan *Mämmin ja makkaran maan* soisi tietysti olevan värikäs, mutta arvattavasti harmauden vaihtoehto olisi kirjan kalleus. Kulttuuriopetuksessa sitä paitsi jokainen joka tapauksessa hyödyntää muutakin kuvamaailmaa. — Kirjan valokuvissa ei ole kuvatekstejä, joten sellaisten laatimisestakin saa opetukseen mielenkiintoisia tunnistus- ja kieliharjoituksia. Mitä esimerkiksi tapahtuu sivun 132 kuvassa? Unkarilaiset tuntevat tavan, ketkä muut? Tehdäänkö Suomessakin tosiaan sinunkauppaja näin?

Mämmin ja makkaran maa on kirjoitettu reippaasti ja raikkaasti. Se ei arvostele eikä irvistele, se houkuttelee itsetutkisteluun ja iloiseen, uteliaaseen tapojen ja tottumusten vertailuun.

PUHEET PERILLE

Viime vuosina on suomen opetuksessa vieraana ja toisena kielenä alettu yhä enemmän kiinnittää huomiota puhutun kielen opettamiseen. Yhtenä syynä tähän on maahan-

muuttajien määrän kasvu: erilaisten oppilaitosten opettajat ovat kielikursseillaan havainneet, etteivät oppikirjojen niukahkot esimerkit puhekielen piirteistä riitä tutustutamaan oppilaita uuden asuin ympäristön jokapäiväiseen kielenkäyttöön. Kirjakielen opiskelun ohessa tarvitaan harjoituksia, joiden avulla puheen omat säännönmukaisuudet alkavat hahmottua, korva tottuu erottamaan toisenlaisia sanojen muotoja ja muisti omaksuu arjen sanoja ja sanontoja.

Helsingin työväenopistossa työskennelleet opettajat Yrjö Lauranto, Aira Parviainen ja Päivi Rainò ovat laatineet puhekielen ymmärtämisen harjoitteluun oppimateriaalin Kiva nähdä. Siihen kuuluu äänite ja kirja. Äänitteessä on 20 dialogia ja kirjassa niihin liittyviä kuunteluharjoituksia ja virikkeitä keskusteluihin. Dialogien avulla harjoitellaan siis kuullun ymmärtämistä ja keskustelutaitoja.

Dialogit muodostavat yhtenäisen juonikertomuksen, Minnan ja Mikon tarinan seurustelun alkamisesta ja eri vaiheista avioliiton solmimiseen. Minnan ja Mikon mukana päästään puhumaan monenlaisista tunteista, nuorten ja vanhempien suhteista, raskaudesta ja ehkäisystä, kuolemasta — oppikirjoissa useimmiten sivuutettuja aiheita — sekä sellaisista asioista kuin ravintolassa ja vieraisilla käymisestä, matkoista ja muusta lomanvietosta, asunnonhausta ja huonekaluhankinnoista. — Kirjassa olevat keskusteluvihjeet lähtevät dialogin tapahtumista ja laajenevat niin, että aihetta voidaan pohdiskella yleisemmin ja eri kulttuureja vertaillen. Voidaan virittää keskustelu esimerkiksi siitä, kertooko pukeutuminen ihmisestä jotakin, mitä tehdään tarpeettomille tavaroille, onko »aika» samanlainen kaikissa maissa, ketä teititellään ja ketä sinutellaan, mikä on perhe, mitä kuoleman jälkeen eri uskonkäsitysten mukaan tapahtuu.

Dialogien kieli on tekijöiden mukaan

»kaupunkilaisten nuorten aikuisten jokapäiväisissä tilanteissa käyttämää». Henkilöt ovat helsinkiläisiä; vaikka kieli tästä syystä onkin pääkaupunkiseudun kieltä, sitä voi kuitenkin pääpiirteiltään sanoa yleispuhekieleksi. Kaikkea variaatiotahan ei yhdessä oppimateriaalissa olisi järkevää yrittäkään tuoda esiin. Paikallisten erojen esittely jää opettajien tehtäväksi. Kurseilla on syytä selvittää, mitä kaikkea kielen variaatioon kuuluu ja mikä asema milläkin kieli muodolla Suomessa tätä nykyä on. Kirjassa on luku Puhutun suomen piirteitä, jonka alussa variaatiota lyhyesti selitetään.

Minnan ja Mikon käyttämät slangisanat ja muut arkikielen ilmaukset on poimittu kirjaan kunkin dialogin kuuntelutehtävien yhteyteen luetteloiksi, jotka kannattaa käydä läpi ennen kuuntelua. Makuasia on, onko joissakin dialogeissa »liikaa» slangia tai esimerkiksi kiro sanoja. Siitä syntyy varmasti keskustelua eri kulttuureista tulevien opiskelijoitten kesken.

Äänitteessä tekijät esittävät dialogit itse. He ovat onnistuneet hyvin: repliikit ovat luontevia ja tilanteisiin on eläydytty erinomaisesti. Dialogien kuuntelu antaa kielenoppijalle kaiken muun ohessa mahdollisuuden harjoitella erilaisten tunteiden sävykästä ilmaisemista, mihin ei kielikurssien tavanomaisissa ääntämisharjoituksissa aina suinkaan tule tilaisuutta. — Vieläkin todentuntuisempia dialogit olisivat, jos mukana olisi tilanteiden taustääniä, kuten puhelimen soimista, koiran haukkumista, liikenteen melua, rannan aaltojen kohinaa ym. Kohtuulliset hälyäänät olisivat harjoituksissa hyödyksi kielenoppijoille, jotka elämänsäkin joutuvat erottamaan sanat muun korviin kantautuvan keskeltä. Pientä hämmennystä saattaa dialogien kuuntelijalle aiheuttaa se, että sekä Minnan että Mikon äidin vuorosanat puhuu sama ääni.

Kirjaan on liitetty dialogien transkriptiotekstit. Opiskelijoita kehoitetaan kuitenkin

kin ensin kuuntelemaan dialogit moneen kertaan eikä turvautumaan heti kirjoitettuun versioon. Kun kysymyksessä on ymmärtämisen harjoittelu eikä kielitieteellinen analyysi, ei litteroinnin tarvitse olla kovin tarkkaa. Esimerkiksi konsonanttien assimiloituminen ja loppukahdennus on jätetty merkittämättä, jotta sanat olisivat silmälle tutumman näköisiä. Tietenkin dialogeja ja litterointeja voidaan tutkistella myös toisenlaisin tavoittein esimerkiksi fonetiikan kursseilla: opiskelijat voivat silloin verrata kuulemiaan muotoja kirjoitettuihin ja havaita hienojakin eroja.

Avuksi niille, jotka haluavat systemaattista tietoa puhutusta kielestä, kirjassa on luettelo tärkeimmistä dialogeissa käytetyn kielen piirteistä. Opetusryhmästä riippuu, miten opettaja tätä luetteloa hyödyntää; joissakin tapauksissa varmasti kannattaa opiskella piirteitä ennen kuuntelua, joissakin taas on parempi sukeltaa ensin suoraan dialogeihin. Piirreluettelossa on puhekielisten esimerkkilauseiden rinnalla kirjakielinen vastine, joten sen avulla pääsee itseeseen opiskelevakin helposti eteenpäin. Dialogien ymmärtäminen ilman suomenkielisen apua voi olla paikoin hankalaa, mutta ymmärrettävästi niitä ei ole haluttu ruveta kirjassa »kääntämään» kirjakielelle. Kuuntelutehtävien mallivastausten avulla itseopiskelija voi kuitenkin tarkistaa, onko ymmärtänyt dialogien sisällön, ja toivottavasti huomaa, ettei koskaan tarvitse ymmär-

tää joka sanaa.

Olen käyttänyt Kiva nähdä -materiaalia yhden lukukauden ajan kurssilla, jonka osanottajista useimmat osasivat suomea jo hyvin, mutta uskon mielelläni, että sen voi ottaa oheismateriaaliksi jo aloittelijoiden opetuksessa, kuten tekijät ovat todenneet. Samaa dialogia tai dialogin katkelmaa voidaan kuunnella alkeiskurssilla ja edistyneiden kanssa, vain harjoitustehtävät täytyy sovittaa tason mukaan: alussa riittää, jos kuulija ymmärtää, mistä puhutaan tai kuka puhuu, missä puhujat ovat, millä tuulella puhuja on jne.

Maarit Inbarin sympaattisilla piirroskuvilla on kirjassa oma tärkeä tehtävänsä. Niistä keksii aiheita tapakulttuurikeskusteluihin ja löytää ilmeitä ja eleitä, ja kuvan avulla voi valmistautua kuuntelemaan dialogia tai kerrata kuuntelun jälkeen sen sisältöä.

Kiva nähdä oli tervetullut lisä hiljalleen karttuvaan ja monipuolistuvaan suomenopetusaineistoon. Toivottavasti Minnasta ja Mikosta tulee monelle kielenoppijalle hyvät suomalaiset ystävät. ■

EILA HÄMÄLÄINEN

Suomen kielen laitos,

PL 3 (Fabianinkatu 33),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti:

Eila.Hamalainen@cc.helsinki.fi